

عنوان:

علل و آثار غیبت امام زمان از دیدگاه امیرالمؤمنین

نگارش:

صفورا میرزا^{ابی}

حوزه:

نورالهدی

اعمال و رفتارهای فردی و اجتماعی افراد در جهان هستی تاثیر زیادی در مسئله غیبت امام زمان (عجل الله تعالى فرجه الشریف) دارد به خاطر همین باید در اعمال و رفتار خود دقت داشته باشیم و برای ظهور آن حضرت دعا کنیم.

کلیدواژگان:

امام زمان، غیبت، اسلام، ظهور، آثار، تشیع.

مقدمه

در مورد اصل قیام مهدی علیه السلام اخبار فراوانی از طریق شیعه و اهل سنت نقل شده که در کتابهای معروف هر دو فرقه ثبت است؛ اما درباره رمز وجود آن حضرت در حال غیبت نمی توان به عنوان یک سلسله دلایل قطعی در این مسأله اسرارآمیز، روی آنها تکیه کرد به خصوص اینکه گاه می شود انسان مطالبی را در کمی کند ولی در بیان، به طور کامل نمی گنجد. با همه این تفاسیر که ما به عدم اطلاع کامل از سر حقیقی غیبت امام زمان (عج) اذعان می کنیم، لیکن می توان وجوهی را ذکر کرد تا حدود قابل توجهی از اسرار این مسأله تبیین شود.

اگرچه در تمامی ادیان و مکاتب الهی و غیرالهی در زمینه ظهور مصلح و منجی جهانی کم و بیش مطالبی به چشم می خورد ولی بر اساس دلیل های متقن و معیارهایی قابل اعتماد، این حقیقت به اثبات رسیده است که کامل ترین و قابل اعتمادترین اطلاعات در مورد شخصیت و ابعاد گوناگون زندگی موعود جهانی مانند: تولد،

غیبت، ظهور، حکومت و ... آن حضرت در روایت‌های اهل‌بیت(ع) آمده است. بدین منظور در این مجال، سعی شده مسأله‌ی غیبت منجی عالم بشریت و علل و آثار آن از میان کلمات و رهنمودهای امیرالمؤمنین(ع) به نحو اختصار مورد بررسی قرار گیرد تا این رهگذر بتوانیم با بخشی از وظایف و مسئولیت‌های مهمی که در دوران غیبت بر عهده‌ی ماست آشنا شویم. آن‌گاه از طریق عمل به این تکالیف موفق به قرار گرفتن در زمرة‌ی منتظران واقعی شویم و در آهنگ زمینه‌سازی برای ظهور موعود جهانی شرکتی فعال داشته باشیم. انشاء‌الله.

فصل اول: غیبت امام مهدی (عجل‌الله تعالیٰ فرج‌الشیرف)

امام علی‌بن‌ایطالب(ع) در چند مرحله مسأله‌ی غیبت حضرت مهدی را با زمینه‌سازی حساب شده و منسجمی مطرح می‌کند. این کار به صورت تصادفی انجام نگرفته است بلکه آن امام با توجه به ظرفیت و کشش فکری افراد و شیوه‌های صحیح آموزشی و با در نظر گرفتن سیر طبیعی و خارجی وقایعی که در آینده پیش خواهد آمد صورت می‌گیرد. مولی‌المتقین (ع) این چنین به تبیین و تشریح مراحل می‌پردازند:

مرحله اول:

آن حضرت با صراحة به ضرورت وجود حجت‌الهی در روی زمین و بلکه کل نظام عالم هستی اشاره می‌کند، می‌فرماید:

«... لا تخلو الأرض من للقائم الله بحججه إماً ظاهراً مشهوراً و إماً خائفاً مغموراً؛ هرگز زمین از حجت‌الهی که با دلیل و برهان برای حاکمیت بخشیدن به احکام و ارزش‌های دینی قیام نماید، خالی نخواهد بود. حجت خدا عالم یا به صورت شناخته شده آشکار - مثل یازده امام(ع) - در میان مردم زندگی می‌کند و یا در اثر فراهم نبودن

شرایط مناسب به طور پنهان و ناشناخته به سر می‌برد.» (نهج‌البلاغه (گردآوری، السيدالشريف الرضي)، [طبق نسخه‌ی فیض الاسلام].

حضرت علی(ع) در روایت دیگری پس از اشاره به ضرورت وجود امام معصوم(ع) در روی زمین و تبیین مسئولیت‌های او، می‌فرمایند: حجت خدا گاهی به صورت علنی به طوری که همه او را می‌شناسند در میان مردم حضور دارد. اما به دلیل فراهم نبودن شرایط، زمام امور را در دست ندارد، گاهی نیز به دلایلی به اراده‌ی خدای متعال از دیده مردم پنهان می‌شود. در چنین موقعی آنان در انتظار به سر می‌برند. توجه به این نکته ضروری است که در دوران غیبت گرچه جسم امام(ع) به علت وجود خطرات و یا مصالحی دیگر از دید مردم نهان است، ولی دانش او بر مردم مخفی نیست و همه از آن اطلاع دارند. آداب، احکام و تعالیم او در قلب و جان انسان‌های مؤمن، استوار و پا بر جاست و مردم بر اساس تعالیم و رهنمودهای او زندگی می‌کنند. (کلینی، [ثقة الاسلام]

محمدبن یعقوب، اصول الکافی، ج ۲، ص ۱۳۹، ح ۱۳۹)

مرحله دوم:

امیرالمؤمنین(ع) ضمن معرفی آخرین حجت الهی اصل مسأله‌ی غیبت آن حضرت را بیان می‌کند. از اصیغ بن نباته نقل شده است که می‌گوید: روزی من حضور علی بن ایطالب(ع) رسیدم، آن حضرت را غرق در اندیشه دیدم، در حالی که با حالت اندیشه به زمین خیره شده بود و تکه چوبی را بر زمین فرو می‌کرد، عرض کردم: یا امیرالمؤمنین مگر اتفاقی افتاده است؟ چرا در حال تفکر هستی و به زمین خیره شده‌ای؟ آیا میل و رغبت شما به دنیا باعث شده است که چنین حالتی داشته باشی؟ آن حضرت در پاسخ فرمود: نه به خدا سوگند نه به زمین میل دارم و نه هیچ روزی دنیا را دوست داشته‌ام، اما درباره‌ی فرزندی که بعدها از نسل من به دنیا خواهد آمد فکر

می کردم، او یازدهمین فرزند من است، او مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، اهلیت است که زمین را پس از پر شدن از ظلم، ستم و تباہی با عدل و داد پر خواهد ساخت. اما پیش از آن برای او یک دوره‌ی غیبت است که عده زیادی از مردم در این دوره از حق و صراط مستقیم منحرف می‌شوند. (مجلسی، [العلامه] محمدباقر، بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۱۱۸، ح ۰۱۸)

مرحله سوم:

اما علی(ع) طولانی بودن دوره‌ی غیبت امام عصر(عجل الله تعالی فرجه الشریف) و مشکلات و گرفتاری‌های آن را خاطر نشان می‌کند. وی می‌فرماید: [در دوره‌ی غیبت] بسیاری از مردم گمان خواهند کرد که حجت‌الهی از دنیا رفته و امامت پایان پذیرفته است، ولی سوگند به خدا در چنین دوره‌ای حجت خدا در بین مردم است و در کوچه و بازار و در میان آنان رفت و آمد می‌کند، در منزل و کاخ‌های مردم آمد و شد دارد. غرب و شرق زمین را در می‌نوردد، حرف‌های مردم را می‌شنود. به مردم سلام می‌کند. آنان تا زمان معینی که خداوند مقرر کرده است قادر به دیدن آن حضرت نخواهد بود. (مجلسی، [العلامه] محمدباقر، بحارالانوار، ج ۵۱، ح ۲۸، ص ۷۰)

مولای متقيان(ع) به مناسبتی دیگر در این باره می‌فرماید: دوره‌ی غیبت امام مهدی(عج) به قدری طولانی است که انسان‌های بی‌خبر از مصالح و حکمت‌های الهی از ظهور آن حضرت (عجل الله تعالی فرجه الشریف) مأیوس خواهند شد و در اثر نامیدی از ظهور منجی عالم بشریت حتی این جمله را به زبان خواهند آورد: «مالله فی آل محمد(ع) حاجه ...» خدای عالم نیازی به آل محمد(ع) ندارد. یعنی اگر از آل محمد(ع) کسی در روی زمین بود تاکنون باید قیام می‌کرد و به این نابسامانی و بی‌عدالتی و جور و ستم‌ها پایان می‌داد. (مجلسی، [العلامه] محمدباقر، بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۱۱۹، ح ۰۱۹)

مگر پس از یک دوران سخت حیرانی و سرگردانی که در آن شرایط کسی جز افراد خالص و پاکیزه که یقین را با تمام وجود خود لمس کرده باشند در پایبندی به دین، استوار و پا بر جا نخواهند ماند. پروردگار عالم از چنین کسانی که با وجود آن همه نابسامانی در دین ثابت قدم‌اند برای ولایت ما پیمان گرفته و در دل‌های آنان ایمان را تثیت کرده و با عنایات خاصی که به آنان دارد مورد تأییدشان قرار داده است.» (صدقوق، [الشيخ] محمد بن علی بن بابویه القمی، اکمال الدین و اتمام النعمة، ص ۳۰۴)

آن حضرت در روایت دیگر با تشییه محسوس سختی دین‌داری را در دوران غیبت ترسیم می‌کند و می‌فرماید: «صاحب‌الأمر دوره‌ی غیبی دارد که در آن زمان هر کس که به دین خود چنگ زند و بر آن استوار باشد همانند کسی است که با دست خود بخواهد بوته‌های خار را بکند [براستی چه کسی می‌تواند با دست خود بوته‌های خار را لمس کند؟!]» (مجلسی، [العلامة] محمد باقر، بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۱۱، ۱۳۵)

امیر المؤمنین (ع) در یکی از روایت‌ها پس از اشاره به سختی‌های دوره‌ی غیبت از نظر پایبندی به احکام دین، تصریح می‌کند که همه‌ی این پیش‌آمدتها به منظور امتحان و آزمایش انسان‌هاست تا میزان تقوی و ایمان آنان معلوم گردد، چرا که به یک تعییر هدف از خلقت جهان، امتحان انسان است. آن حضرت می‌فرماید: «برای صاحب این امر دوره‌ی غیبی است که باید افراد در چنان شرایطی تقوای الهی را پیشه کنند، به دین و احکام و مقررات آن پایبندی باشند» آن‌گاه آیه‌ی: «أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَ لَمَّا يَاتُكُمْ مِّثْلُ الَّذِينَ خَلُوا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَهُمُ الْبَأْسَاءُ وَ الْضُّرُّاءُ...» (۱۶) البقره، ۲۱۴/۲ را تلاوت کرد. (مجلسی، [العلامة] محمد باقر، بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۳۵)

یعنی آیا گمان کردید بی‌آنکه رویدادهایی که برای گذشتگان پیش آمده برای شما پیش آید داخل بهشت می‌شوید؟ همان گذشتگانی که آن‌چنان دچار گرفتاری‌ها و مشکلات شدند که حتی پیامبر و افرادی که به او

ایمان آورده بودند با خود می‌گفتند: پس نصرت و یاری خدا چه زمانی فراخواهد رسید؟ آن‌گاه به آنان گفته شد یاری خدا نزدیک است. با این بیان امام علی(ع) تذکر می‌دهند که سنت دائمی خدا یعنی امتحان بشر در همه‌ی زمان‌ها جریان دارد و تمام پیش‌آمدّهای دوران غیبت نیز در این راستاست.

۳- تردید در وجود امام زمان (ع)

یکی از رویدادهای بسیار تلح عصر غیبت که در اثر نابسامانی‌ها و شیوع فساد و بی‌عدالتی پدید می‌آید این است که مردم آن‌چنان دچار یأس و نامیدی خواهند شد که در اصل وجود امامی معصوم در چنین شرایطی بر روی زمین شک خواهند کرد و با خود خواهند گفت: اگر در روی زمین حجتی از حجت‌های الهی وجود داشت در مقابل هر ظلم و ستمی که انجام می‌گیرد ایستادگی می‌کرد و نسبت به بر طرف کردن آن اقدام لازم را به عمل می‌آورد.

امیرالمؤمنین(ع) به این مسئله این‌گونه اشاره می‌نماید: «موقعی که امام غایب که از فرزندان من است در پس پرده‌ی غیبت قرار گیرد ... اکثر مردم دچار این توهمندی خواهند شد که حجت خدا از بین رفته و امامت به پایان رسیده است، اما سوگند به خدایی که علی را آفریده است در چنین روزی حجت خدا در میان آنان حضور دارد ...» (نعمانی، محمدبن ابراهیم، الغیبه، ص ۷۲).

مولای متقیان(ع) در روایتی دیگر می‌فرماید: «صاحب‌الامر از فرزندان من است. در دوره‌ی غیبت او مردم خواهند گفت: وی [صاحب‌الامر] از دنیا رفته، چرا که اگر زنده است پس کجاست؟ [در مقابل این همه ستم و بی‌عدالتی و ... عکس‌العملی نشان نمی‌دهد].» (مجلسی، [العلامه] محمدباقر، بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۱۱۴، ح

(۱۱)

علاوه بر موارد مذکور نشانه‌هایی دیگری نیز برای غیبت امام عصر(عج) ذکر شده است: در این دوره مردم از یکدیگر برای خواهند جست. (مجلسی، [العلامه] محمدباقر، بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۱۱۱، ح ۰۵)

مردم بی‌پناه خواهند شد و جای امنی پیدا خواهند کرد. (نعمانی، محمدبن ابراهیم، الغیبه، ص ۲۹۱، ۲۹۲)

مردم به نزاع با یکدیگر و آب دهان انداختن به صورت همدیگر خواهند پرداخت. (متقی الهندي، علی بن حسام الدین، کنزالعمال، ص ۵۸، ح ۱۴)

نتیجه گیری:

در وقوع امر غیبت، امور زیادی از جمله عمل کردهای مردم بسیار مؤثر بوده است، لذا یکی از راههای مهم فراهم سازی زمینه‌ی ظهور، تجدیدنظر در اعمال و رفتارهای فردی و اجتماعی جامعه اسلامی است. همچنین غیبت، هرگز به معنای عدم حضور امام(عج) در میان مردم نیست بلکه آن حضرت در بین مردم حضور دارد و ناظر اعمال و رفتارهای آنها می‌باشد و از مشاهده اعمال نیک آنان خشنود و از دیدن ناراحتی‌ها و رفتارهای نامناسب آنها متأثر می‌شود.

در دوران غیبت گرفتاری‌های سخت و پیش‌آمدهای ناگوار زیادی متوجه مردم می‌شود که همه‌ی آنها باید امتحان الهی تلقی شود چرا که خدا از این طریق افراد صالح و غیرصالح را از هم جدا خواهد ساخت.

در دوره‌ی غیبت خطرات زیادی متوجه دین و اعتقادات مردم خواهد شد که راه نجات از این پیش‌آمدهای مهلك پاییندی به احکام و مقررات دینی و تبعیت از رهنمودهای روش‌گرانه‌ی اهل‌بیت(ع) و رعایت تقوای الهی است.

منابع:

- ١) قرآن مجید.
- ٢) نهج البلاغه (گردآوری، السيدالشريف الرضي)، [طبق نسخه فيض الاسلام، ناشر: موسسه چاپ و نشر تاليفات فيض الاسلام، ١٣٧٩]
- ٣) الكافي، ثقة الاسلام ابى جعفر محمد بن يعقوب بن اسحاق الكليني الرازى، مع تعليقات نافعه مأخوذة من عدة شروح، تصحيح، مقابله و تعليق على اكبر الغفارى، تهران: دار الكتب الاسلامية، ٨ جلد، چاپ اول ١٣٥٠
- ٤) مجلسى، [العلامة] محمدباقر، بحار الانوار، ج ٥١، ناشر: دار احياء التراث العربي، ١٤٠٢ هـ ق.
- ٥) بشاره الاسلام، مصطفى بن ابراهيم كاظمى ، محقق: نزار حسن ، مكتبه الحيدريه، ١٣١٩
- ٦) السيد مصطفى السيد حيدر الكاظمى، ترجمه و شرح نهج البلاغه، حكمت ، ١٣٧٦
- ٧) صدوق، [الشيخ] محمدبن على بن بابويه القمى، اكمال الدين و اتمام النعمه، ص ٣٠٣ .
- ٨) طوسى [الشيخ] محمدبن حسن، الغيبة، دار المعارف الاسلامية ، ١٤٠٩ هـ ق.
- ٩) مجلسى، [العلامة] محمدباقر، بحار الانوار، ج ٢٨، ناشر: دار احياء التراث العربي، ١٤٠٢ هـ ق.
- ١٠) مجلسى، [العلامة] محمدباقر، بحار الانوار، ج ٥٢، ص ١١١، ١٣٥ .
- ١١) متقي الهندي، على بن حسام الدين، كنز العمال، مؤسسة الرسالة الطبعة: الطبعه الخامسه، ١٩٨١ هـ / ١٤٠١ م.